

Milline on sinu seisukoht?

Rühma suurus: terve klass

Aeg: 45 minutit

Eesmärgid

- Arutleda holokausti üle ja mälestada holokausti ohvreid;
- saada aru, mida kujutavad endast eelarvamused, diskrimineerimine, ksenofoobia ja rassism ning suurendada teadlikkust nendega kaasnevatest ohtudest;
- saada aru, mida tähendab antisemitism;
- saada aru, mida tähendab genotsiid;
- arendada arutlemis- ja väitlemisoskust ning seda kasutada;
- soodustada inimõiguste austamist ja valmisolekut neid kaitsta.

Materjalid ja ruumid

- Väiteid sisaldav PowerPointi esitus (või väidete esitamine pabertahvilil);
- paber, pliiatsid;
- sobilikud ruumid, kus on võimalik liikuda.

Ettevalmistus

Valmistage kaks silti, millest ühele on kirjutatud „Nõustun” ja teisele „Ei nõustu”, ning kinnitage need ruumi kahele vastasseinale nii, et noortel oleks võimalik moodustada nende vahele sirge rida.

Juhised

a) Tegevuse läbiviimine – 20 minutit

1. Alustuseks selgitage, et 27. jaanuar on holokausti ametlik mälestuspäev. Küsige õpilastelt, mida nad holokausti kohta teavad (seda võib teha ajurünnakuna, mille tulemused kirjutatakse tahvlile võtmesõnadena: juudid, natsid, hävituslaagrid, Auschwitz, rassism jne). Täpsustage, et tänane ülesanne on mälestada holokausti ohvreid ja samuti mõelda sellele, mis põhjustab maailmas vägivalda.
2. Selgitage, et te loete ette mitu väidet, millega noored võivad suuremal või vähemal määral nõustuda või mitte nõustuda.
3. Osutage kahele äärmuslikule positsioonile – siltidele „Nõustun” ja „Ei nõustu”. Selgitage, et noored võivad valida mis tahes koha (mõttelisel) joonel, kuid nad peaksid koonduma nende inimeste lähedusse, kelle seisukoht nende omale sarnaneb. Koha otsimisel on lubatud omavahel lühidalt aru pidada.
4. Lugege väited ükshaaval ette.
5. Soodustage mõttevahetust ja arutelusid. Paluge reas keskjoonest kõige kaugemal seisjail selgitada, miks nad on valinud sellise äärmusliku positsiooni. Küsige mõnelt rea keskel paiknevalt noorelt, kas tema koht kajastab kindla seisukoha puudumist, väheseid teadmisi vms.
6. Lubage noortel pärast üksteise selgituste kuulamist kohta vahetada.

7. Kui olete kõik väited läbi käinud, koondage rühm uuesti kokku *analüüsiks (analüüs on tegevuse lahutamatu osa, mis järgneb selle aktiivsele osale ja koosneb suunatud arutelust, mille kaudu noored saaksid õpitu üle järele mõelda ja seda mõtestada)*.

b) Analüüs ja hindamine – 25 minutit

Alustage tegevuse ülevaatega ja seejärel arutlege, mida noored õppisid.

- Kas oli mõni küsimus, millele oli võimatu vastata – kas siis seetõttu, et selle kohta oli keeruline otsust teha, või kuna küsimus oli halvasti sõnastatud?
- Kas noored vahetasid kohta pärast mõne argumendi ärakuulamist? Miks?
- Kas neid üllatas üksmeelsuse määr / lahkarvamuste hulk?

Esitage õpitust kokkuvõtte, täpsustades järgmist.

- Mis on eelarvamused, mida tähendab diskrimineerimine? Näited usutunnistusest ja soost tingitud diskrimineerimise kohta. Kas noored on diskrimineerivast käitumisest kuulnud või olnud selle tunnistajaks?
- Mis on rassism ja millised on selle tagajärjed?
- Mis on antisemitism? Kas nad tunnevad mõnda juudi rahvusest inimest või juudi kultuuri elementi (sõna, laulu, kirjanikku, mälestusmärki jne)?
- Vaadake üle tegevuse alguses esitatud holokausti mõiste. Selgitage, et holokausti peetakse paradigmaks igasuguse inimõiguste rikkumise puhul, alates kõige elementaarsemast õigusest, st õigusest elule. Määratlege genotsiid.
- Selgitage mälestamist. Mida peaksime holokaustist õppima?

* 27. jaanuar on kuupäev, mil vabastati Auschwitz'i laager. Paljud riigid üle maailma on valinud 27. jaanuari holokausti ohvrite mälestuspäevaks.

Näpunäiteid tegevuse läbiviimiseks

Valige ligikaudu 4–5 väidet (neid võib vastavalt oma rühmale julgelt kohendada).

Harjutuse „jah”/„ei” osa oleks mõistlik viia läbi suhteliselt kiiresti, jätmata mitmesuguste punktide vahel kuigi palju aega arutamiseks, ning valida seejärel mõni väide ja neid rühmas põhjalikumalt käsitleda. Tegevuse selles etapis ei tohiks õpetaja väljendada oma arvamust.

Harjutuse teine osa peaks koosnema õpilastele esitatavatest küsimustest ning õpetaja lühikestest esitlustest ja kokkuvõtetest.

Näiteid väidete kohta

Ei ole oluline, kas inimene on musta- või valgenahaline.
Mõnel inimesel on loomulikult rohkem õigusi kui teistel.
Vägivald ei kao maailmast kunagi.
Religioon on läbi ajaloo olnud paljude sõdade põhjus.

Inimõiguste Instituut

Estonian Institute of Human Rights

Me võime alati andestada, kuid me ei unusta iial.

Demokraatlikus ühiskonnas otsustavad inimesed, kuidas nad tahavad elada.

Taustamaterjal õpetajatele

GENOTSIID

„(...) iga allpool loetletud tegu, mis on toime pandud kavatsusega hävitada osaliselt või täielikult rahvuslikke, etnilisi, rassilisi või usulisi üksusi: üksuse liikmete tapmine; üksuse liikmetele tõsiste kehaliste vigastuste või vaimsete hälvete tekitamine; üksusele tahtlikult selliste elutingimuste pealesurumine, mis põhjustab üksuse täielikku või osalist hävimist; abinõude rakendamine üksusesisese sündimuse takistamiseks [ja] laste sunniviisiline ümberpaigutamine ühest üksusest teise” (genotsiidi vältimise ja karistamise konventsiooni II artikkel,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/23973>).

EELARVAMUSED ja DISKRIMINEERIMINE

Eelarvamus on hinnang teiste isikute või inimeste kohta, mille me anname neid tegelikult tundmata. Eelarvamusel omandatakse ühiskondlikus elus osaledes. Tegutsedes oma eelarvamusel lähtuvalt, võime teatavaid inimesi või rühmi diskrimineerivalt kohelda.

KSENOFOOBIA

Ksenofoobia on ebaterve hirm välismaalaste või võõraste maade ees, loogiliselt seletamatu vastumeelsus võõraste suhtes. Loogiliselt seletamatu on see põhjusel, et ei pruugi põhineda mingi konkreetse ohu kogemisel.

RASSISM

Mõni eelarvamus võib kujuneda ideoloogiaks ja viha õhutada. Üks selline ideoloogia on *rassism*. Rassism seisneb inimeste diskrimineerivas või pahatahtlikus kohtlemises, mis tuleneb nende kujuteldavast „alaväärsusest”. Laialdaselt on levinud uskumus, et inimesed jagunevad rassideks, kes on eristatavad nende füüsiliste eripärade põhjal. Teadusuuringud näitavad aga, et rassi näol on tegemist kujuteldava kontseptsiooni või ühiskondliku tõlgendusega. Kõik inimesed kuuluvad ühte ja samasse liiki ning seepärast ei ole asjakohane rääkida rassidest.

Rassistlikel ideoloogiatel on olnud inimkonnale hävitav mõju: nendega on õigustatud orjandust, kolonialismi ja apartheidi ning neile on tuginenud nii natsistlik ideoloogia kui ka juutide ja teiste „alamate rahvaste” hävitamise programmid.

Kahjuks esineb rassismi jätkuvalt ka nüüdisaegsetes Euroopa ühiskondades. Kuigi rassi ei käsitata enam bioloogilise kategooriana ning praegu usuvad vaid üksikud inimesed nn ülematesse rassidesse, kellel on sünnipärane õigus teostada võimu n-ö alamateks peetavate üle, võib sellele vaatamata rääkida kultuurilisest rassismist, etnotsentristist ja veendumusest, et teavad kultuurid (tavaliselt meie enda omad) on ülemad.

ANTISEMITISM

Antisemitismi võib määratleda „vaenulikkusena juutide kui religioosse rühma või vähemusrühma vastu, millega sageli kaasneb sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline diskrimineerimine” (Websters’ Third New International Dictionary). Antisemitism on Euroopa ajaloos olnud laialt levinud kuni tänapäevani. 19. sajandi lõpuks olid juudi kogukonnad Venemaal langenud regulaarselt pogrommide ohvriks, st kohalikud elanikud korraldasid juutide vastu süsteemseid organiseeritud vägivaldaakte, mis sageli leidsid aset

õiguskaitseorganite passiivsel nõusolekul või aktiivsel osalemisel ning mida õhutas tagant valitsuste antisemitlik poliitika. Rünnakud juudi kogukondadele olid tavapärased ka muudes Euroopa riikides, teiste hulgas Prantsusmaal ja Austrias. Fašismi esilekerkimine 20. sajandi esimesel poolel tõi paljude Euroopas elavate juutide jaoks kaasa veelgi suuremaid raskusi, kuna antisemitism hõlmati valitsevatesse rassistlikesse ideoloogiatesse. See on tõsi holokausti ajal Saksamaa natsistliku režiimiga otseselt või kaudselt koostööd teinud fašistlike režiimide ja parteide puhul, aga see avaldas mõju ka muudele rassistlikest ideoloogiatest mõjutatud ühiskondadele ja süsteemidele. Hinnanguliselt hävitati Natsi-Saksamaa ja teine II maailmasõja liitlaste toimepandud holokausti ehk Shoah' (heebreakeelne sõna, mis tähendab hävingut) käigus süsteemselt kuus miljonit juuti üksnes sel põhjusel, et nad olid juudi rahvusest. Pärast edukalt läbi viidud bolševistlikku revolutsiooni lõppesid Nõukogude Liidus pogrommid, kuid antisemitism jäi püsima, väljendudes mitmes vormis, nagu inimeste sundümberasustamine, vara konfiskeerimine ja näidiskohtuprotsessid. Kommunistlikud režiimid varjasid antisemitismi sageli ametliku n-ö antisemitliku poliitika taha. Tänapäevalgi on antisemitism Euroopas laialt levinud, kuigi teatavatel juhtudel on üldsusel seda keerulisem kindlaks teha või tunnistada. Viimastel aastatel on rüvetatud juudi surnuaedu, juutide vastu esitatakse pidevalt vihkamist õhutavaid sõnavõtte ja mõnikord langevad nad füüsiliste rünnakute ohvriks. Uuringud näitavad järjekindlalt antisemitismi jätkuvalt kõrget taset Euroopa ühiskondades, sealhulgas selle kohatise kasvutendentse. Nagu osutas rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon (ECRI), esineb Euroopas rahutust tekitav suundumus, et hoolimata kõikidest jõupingutustest „soodustab antisemitismi jätkuvalt kas avalikult või varjatult mõni poliitiline partei ja liider, kelle hulka ei kuulu mitte üksnes äärmuslikud erakonnad, vaid ka teatavad peavooluparteid” (ECRI üldine poliitiline soovitus nr 9: võitlus antisemitismi vastu, juuni 2004, ECRI(2004)37), ning paljudel juhtudel suhtuvad mõningad elanikkonna osad sellisesse tegevusse sallivalt või isegi heakskiitvalt.

MÄLESTAMINE

Inimõiguste raskeid rikkumisi – selliseid koledusi nagu holokaust, orjakaubandus, genotsiid, sõjad ja etniline puhastus – ei ole neist mõjutatud inimestel lihtne unustada ega andestada. Mälestamine on aga midagi enam kui lihtsalt meespidamine: mälestamine tähendab seda, et hoiame mälestuse elus või vähemalt ei luba endal minevikus toimunud õuduste ees silmi sulgeda.

Kui mälestamine on korraldatud ühiskondlikult või valitsuste poolt ametlikul tasandil, palutakse inimestel sageli mälestada midagi, mida nad ise otseselt isegi ei ole kogenud. Ohvrid või sellistest sündmustest otseselt mõjutatud inimesed ei vaja selliseid kunstlikke meeldetuletusi: tavaliselt ei suuda nad neid niigi unustada. Ametlik mälestamine korraldatakse harilikult selleks, et ühiskonna teised liikmed, keda toimepandu otseselt ei puudutanud, oleksid ohvrite kannatustest teadlikud ja neid avalikult tunnistaksid.

Ametlik mälestamine võib aidata minevikus mõne kohutava sündmuse ohvriks langenutel tunda, et ühiskond tervikuna tunnustab nende valu, mõistab hukka sellist valu tekitanud tegevuse ning pakub teatavat kindlustunnet selle kohta, et toimunu tulevikus ei kordu. Seeläbi võib mälestamine aidata ohvritel minevikule punkt panna ja eluga edasi liikuda.

Selliste sündmuste ametlik mälestamine võib aga olla ka oluline ühiskonnale tervikuna. Ühiskond peab mäletama oma ajalugu, sealhulgas sündmusi, mis on paljude elud segi

paisanud, et möödanikust õppida ja mitte korrata vigu, mille eest ta võib vastutust kanda. Mälestamine – kui seda tehakse õigesti – võib ühiskonna jaoks toimida hoiatussignaalina: see võib näidata, kuidas inimeste tegevus või tegevusetus, fanatism, rassism, sallimatus ja muud suhteliselt levinud hoiakud võivad teatavatel asjaoludel tuua kaasa tõeliselt hirmuäratavaid sündmusi.

Üldiselt usutakse, et kohutavate kuritegude ohvritele tehtud ebaõigluse heastamine hõlmab nelja olulist elementi:

- 1) kuriteo tunnistamine;
- 2) selleni viinud tegevuse hukkamõistmine;
- 3) ellujääjatele kuriteo kompenseerimine;
- 4) toimunu meelepidamine, et vältida sellise tegevuse kordumist.

Tunnistamine

Toimunu tunnistamine aitab inimestel – nii üksikisikutel kui ka riikidel – minevikuga leppida ning ühiskondlikult, poliitiliselt ja majanduslikult edasi liikuda. Tunnistamine võib toimuda riigi esitatud ametliku vabanduse teel. Lõuna-Aafrikas pärast apartheid, Marokos, Tšiilis ja Argentinas ning endises Jugoslaavias aitas toimepandud koleduste tunnistamisele oluliselt kaasa ausus ja lepitamine. Ebaõiglust ei saa heastada, kui seda ei tunnistata. Roma rahvusest inimeste kannatusi on vaevalt tunnistatud. Kui seda tehtaks, siis võtaksid valitsused üle Euroopa ehk jõulisemaid meetmeid veel värskete mälestustega rahva abistamiseks ning võib-olla pingutaksid nad rohkem selle nimel, et teha lõpp nende vastu suunatud jätkuvalle diskrimineerimisele.

Hukkamõistmine

Kui sooritatakse kuritegu, tuleb seda põhjalikult uurida ning selle toimepanijad hukka mõista ja kohtu alla anda. Alates sellest, kui asutati Rahvusvaheline Kriminaalkohus ning loodi võimalus arutada genotsiidiga seotud kuritegusid, on lootus massilisi inimõiguste rikkumisi nõuetekohaselt käsitleda ja need seejärel hukka mõista. On aga tähtis, et kohus näitaks ennast igakülgsest objektiivsena ega teeks samu vigu kui tehti Nürnbergi protsessil, mida paljud näevad n-ö võitja õiguse teostamisena. Tegelikult hukkamõistmise puhul tuleb võtta arvesse igasuguse konflikti või genotsiidi kõikide osapoolte rolli, olenemata sellest, kas kõrvalseisjatele tundub ilmselge, et süü langeb peamiselt ühele neist.

Kompenseerimine

Alates Teisest maailmasõjast on Saksamaa jõustanud mitu seadust, millega nähakse ette hüvitise maksmine natside tagakiusamise käes kannatanud inimestele. 1951. aastal ütles Saksamaa Liitvabariigi esimene kantsler Konrad Adenauer: „Meie nimel on pandud toime sõnuseletamatuid kuritegusid, mis nõuavad nii moraalset kui ka materiaalset kompensatsiooni ja hüvitamist nii suurt kahju kandnud juudi rahvusest inimestele ja nende varade tagastamist ...”. Ent alles 1979. aastal täpsustati, et ka romade tagakiusamine natside poolt oli ajendatud rassistlikest kaalutlustest. Kuigi seejärel tekkis neil õigus taotleda oma kannatuste eest kompensatsiooni, olid paljud neist selleks ajaks juba surnud.

Käesolev tunnikava põhineb

- tegevusel „Milline on sinu seisukoht?“, mis on pärit Euroopa Nõukogu koostatud teosest „Compass – Manual for Human Rights Education“ (2012. aasta väljaanne), ning mälestamist käsitleval peatükil „Rememberance“ (lk 572–579);
- organisatsiooni Yad Vashem veebisaidilt pärit õppematerjalidel (www.yadvashem.org);
- Monique Eckmanni tekstil „Exploring the relevance of Holocaust education for human rights education“ (http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1795-relevance-holocaust-education.pdf),

see töötati välja projekti „Vaata tagasi tulevikku“ raames, mida rahastab sihtasutus „Mälestamine. Vastutus. Tulevik“ (EVZ) inimõiguste õpetamise programmi alusel, ning seda rakendatakse koostöös Eesti haridusministeeriumiga.